

R.T. 1929

Iată model de apologie modernă a creștinismului! Suflatul ce palpită în această carte, este vrednic de un apostol; stilul ei, de un evanghelist; argumentarea ei, de un părinte bisericesc. Și dacă filosoful Kant a fost oarecând numit «*le plus subtilme et le dernier père de l'Église*», cred că acest lucru se poate spune — cu mai multă dreptate — despre Louis de Launay. Cartea lui este o predică puternică și convingătoare, adaptată spiritului și mentalității moderne. Pentru savanți, ea e o *veste bună*; pentru necredincioși, o mustrate continuă. Fie, ca acolo, în areopagul științei, unde — până acum — credința a pătruns cu greu, ea să aibă izbânda, pe care a avut-o nemuritorul Pavel în areopagul din Atena, pentru mai multă lumină, mai multă credință... mai multă bucurie...

Nicolae N. Grosu.

Problema pascală.

Sinodul dela Niceea împotriva Postudașilor.

Hotărârea sf. Sinod al Bisericii ortodoxe române, de a se serba, anul acesta, sfințele Paști la 31 Martie, a fost întâmpinată, cu durere trebuie s'o constatăm, de unele din ziarile noastre, cu o neînțeleasă și nejustificată ostilitate. Toată literatura acestor ziare a fost animată de o prejudecată fără nici o bază istorică. Nervul îndignării și al argumentării l a format ideea, că sinodul dela Niceea a hotărât în chestiunea pascală, ca Paștile să se serbeze totdeauna, necondiționat, în urma Paștilor iudaice.

Mai pretențios se arată această privință un articol semnat în ziarul „Cuvântul” din 31 Ianuarie 1929 de domnul G. Racoveanu, și intitulat: „Rătăciria sinodală. Necanonicitatea hotărârii sinodale”. Dumnealui decretă în acel articol, înarmat cu Ideler¹ și cu Pitra,² că sinodul niceean

¹ Handbuch der Chronologie, Berlin, 1826, t. II pag. 204.

² Der Pascha streit in alten Kirche. De fapt această carte este a lui Hilgenfeld. Pitra s'a ocupat cu chestiunea în Specilegium Solismense, IV, p. 453.

gelos!... Nu spune fratelui tău: răca!... Iartă celor ce-ți greșesc!... Fă bine celui ce-ți face rău!... Dacă cineva te lovește peste obrazul drept, întinde-ți-l și pe celălalt!... Să iai oriunde locul cel din urmă!... Eu vă las pacea mea, eu vă dau pacea mea!... S'ar putea su- prima tot restul învățătorei creștine, dacă s'ar păstra acestea, predica lui Hristos ar marca cea mai profundă revoluție morală, care s'a produs prin reoameni» (Pag. 215).

Se caută — după războiul din urmă — mai mult decât oricând, o înfrățire a tuturor. Dar, vorba lui Papini, omenirea caută pacea mai mult decât libertatea; însă această pace nu se află decât sub jugul lui Hristos. «Numai creștinismul a realizat această solidaritate umană, în chipul cel mai vast și cel mai măreț, prin dragostea oamenilor în Dumnezeu. El este răscumpărarea tuturor prin sacrificiul unuia. El a eliberat indivizii, lăsându-i uniți, prin legături de bună voe. El a adus o stare socială și o speranță celor mai umili, celor mai desmoșteniți, sclavilor. Creștinismul nu proclamă că toți oamenii sunt egali materialmente, ceea ce este absurd, ci că ei sunt cu toții chemați la aceeași glorie cerească. Pentru ei, ei se deosebesc între ei, nu prin nașterea lor, nu prin soartă, prin știință, ci prin virtute; și această virtute nu va exista la cei drepți, fără să comporte compătimire, chiar pentru cei răi, pentru criminali și tendința de a-i ridica, a-i ajuta, a-i face fericiți. Toți oamenii sunt frați; și fraternitatea lor vine: nu dela corpurile lor, dela materia lor, dela instincte, cari sunt — foarte vizibil — ostile unele altora, ci dela ceea ce există divin în ei. Răscumpărarea comună prin sângele lui Isus Hristos îi unește pe toți laolaltă. Lanț minunat, ce depășește limitele vieții umane și îmbrățișează deodată toate veacurile! El asociază nu numai pe toți cei vii, ci, împreună cu ei, pe morții în- frați în «împărăția lui Dumnezeu» și, la un loc cu cei vii și cu cei morți, pe toți cei cari au să se nască: «acest lanț netrebuind să se închidă decât în ziua în care oamenii vor dispărea de pe pământ, ziua judecării din urmă». (Pag. 218).

a hotărât împotriva quartodecimanilor ca sf. Paști să se serbeze totdeauna în urma celor evreești.

După dl Racoveanu, veni istoricul francez Duchesne, în 1880, și declară, la începutul unei lucrări,¹ pe care eminența îl cunoșcător al Bisericii primare, Ed. Schwartz,² o caracterizează "epocală", următoarele: "Este în decompunere admisă că Sinodul dela Niceea a avut să se ocupe cu chestiunea quartodecimanilor". Și citează ca ilustrare pe Pitra, Ideler, Hefele, pe sine cu o lucrare anterioară și pe alții. Apoi continuă: "Ajungând, din cauza cursurilor ce le pregăteam, în situația să tratez decretul sinodului dela Niceea, a trebuit să studiez chestiunea în sursele ei și spre marea mea mirare, văzui că opinia comună nu se bazează pe nici un fundament serios". Cu aceasta trecea la expunerea rezultatelor cercetărilor sale.

În paginile ce urmează prezint aceste rezultate cu argumentarea lor, adâncită în urmă de Ed. Schwartz o. c. I. Schmid³ și Karl Holl, de curând dispărutului istoric berlinez.⁴ Notez că aceste rezultate sunt admise,⁵ astăzi de toată lumea științifică.

Formulez, anticipat, din cauze metodologice, aceste rezultate pe scurt: Sinodul dela Niceea nu și-a îndreptat hotărârea împotriva Quartodecimanilor pentru că de aceea nu mai existau în vremea Sinodului. Sinodul dela Niceea n'a hotărât ca Paștile să se serbeze în urma Iudeilor și în general n'a impus nici un fel de dependență între Paștile creștine și cele evreești. Dimpotrivă, hotărârea Sinodului e îndreptată împotriva celor cari determinau Dinamica Paștilor creștine în dependență de calculul iudaic. Acestora li se poruncește să-și însușească ciclul creștin, stabilit de Biserica, independent de cel iudaic.

¹ La question de la Paque au concile de Nicée, in *Revue des questions historiques* t. 28 (1880) pp. 5—42.

² *Christliche u. jüdische Ostertafeln* (Abhandl. Götting. Akad. 1905 p. 104 urm.)

³ Die Osterfrage auf dem Koncil zu Nicäa, Wien, 1905.

⁴ Ein Bruchstück aus einem bisher unbekanntem Brief des Epiphanius, 1927, in *Gesammelte Aufsätze zur Kirchengeschichte*, II Der Osten, Tübingen, 1928, pp. 204—224.

⁵ S'ar putea cita aci toate manualele mai noi de istorie bisericească.

Vom numi pe cei împotriva cărora se îndrepta hotărârea sinodului niceean, Postiudaști, pentru că serbau Paștile după și independentă de Iudei, iar pe ceilalți — din majoritatea Bisericii — Echinocțialiști, pentru că unica regulă valabilă pentru ei era echinocțiul de primăvară.

I. Chestiunea pascală în sec. II.

Faptul dela temelia creștinismului și cuprinsul prin excelență al veștii bune propoveduite de apostoli, sunt Paștile și Invierea Domnului. Amintirea lor s'a serbat dela începutul creștinismului. Paștile și Invierea Domnului s'au petrecut însă în decursul Paștilor iudaice. Deci e foarte firesc că la început creștinii comemorau aceste evenimente în decursul Paștilor iudaice. La început — cât timp s'au recrutat dintre Iudei — împreună cu evenimentul dela baza Paștilor iudaice: ieșirea din Egipt și trecerea prin Marea Roșie. Cu timpul evenimentul din urmă s'a întunecat cu totul pentru cei mulți. Pentru puțini a rămas ca un accesoriu simbolic alăturarea de evenimentul central: Paștile și Invierea. Paștile iudaice se transformară repede după sens în Paștile creștine.

Mai încet și neuniform a progresat emanciparea de iudaism în ce privește timpul sărbătorii.

În asamblul de evenimente din săptămâna mare pietate creștinilor s'a atașat în mod variat mai mult la unul sau la altul dintre ele, iar pe toate celelalte le grupau în jurul aceluia. Unii considerau ca moment central Paștile, alții Invierea. Cei din urmă erau marea majoritate. Ei începură să serbeze Paștile creștine — comemorarea Invierii, — indiferent de ziua în care ar fi căzut Paștile iudaice, în Duminica următoare. Mai întâi se pare că au introdus acest obicei Bisericele din Alexandria și Ierusalim. Paștile avuseseră loc într-o Vineri, Invierea într-o Duminică. Deci nimic mai firesc decât alegerea Duminicii ca zi de Paști. Greutatea era însă, că Duminica nu cădea totdeauna a 3-a zi după Paștile iudaice — 14 Nisan.

¹ K. Holl o. c. 215 urm. susține această teză contra lui Duchesne, care susține, că întâi obiceiul s'a introdus la Roma. Cf. Epiphanius, Panarion Haer. 709. Aceasta s'ar fi întâmplat pe la 131, după ce comunitatea din Ierusalim deveni pagâno-creștină.

Cu toate acestea Biserica a sacrificat Paștile iudaice — pe 14 Nisan — Duminecii. Paștile iudaice puteau să cadă de Luni până Vineri. Creștinii serbau Paștile lor în Dumineca ce urmează, care putea deci să cadă din 16—21 Maiu. De cădeau Paștile iudaice Sâmbăta, Paștile creștine nu se puteau serba a doua zi, în 15 Nisan. Trebuiau amânate deci cu o săptămână. Aceasta în Roma. În Alexandria însă da. Ed. Schwartz [o. c. 8] zice că în practica alexandrină „iese la iveală aproape brutal concepția, că Pasca creștină este împlinirea celei lipice, a legii”. Mai frumoase semnificații pentru cele două practici găsește Holl. În Alexandria se puneă toată greutatea pe Dumineca, ziua Invierii. În ea se concentra și momentul Patimii, așa că nu mai era lipsă de un „alaltăieri”, pentru comemorarea acestui moment. La Roma însă — deși se rupsesse relația istorică de 3 zile, — nu se putuse contopi deplin momentul Patimii în al Invierii. Se perzista în ideea că Invieria — Paștile — nu pot fi serbate, până ce n'au trecut cel puțin 3 zile dela Paștile iudaice, dela Patimi.

Indiferent dacă cuprind vre-un sămbure de adevăr aceste explicații prea rafinate, fapt e că Biserica s'a lăsat condusă de destulă libertate, față de datele istorice, în procesul de emancipare de sinagogă.

Practica aceasta nouă n'a fost primită însă de Biserica din provincia Asia. Faptul central de comemorat erau pentru ea patimile și le comemora în 14 Nisan, în orice zi săptămânală ar fi căzut. Acesta era uzul quartodeciman. Și Duminecii și Quartodecimanii serbau Paștile în aceeași săptămână, în dependență de 14 Nisan așa cum îl determinau Iudeii. Deosebirea se reducea la ziua săptămânală: unii serbau chiar 14 Nisan, orice zi ar fi fost, ceilalți Dumineca imediată.

Deosebirea aceasta nu împiedecă la început Bisericile să viețuiască în raporturi prietinoase. Cearta însă izbucni vehement pe timpul episcopului roman Victor, care pronovă Bisericile Asiei să admită practica cea reprezentată de majoritatea Bisericilor. Lucrurile însă fură împăcate la intervenția lui Irineu al Lyonului.

¹ Afară de Romani, în cazurile provenite din regula lor amintită, când le serbau cu o săptămână mai târziu.

II. Chestiunea pascală în sec. III.

De Quartodecimani se amintește tot mai puțin. Din documentul ce-l analizăm mai jos rezultă, că Bisericile oficiale ale provinciei Asia — Asia mică de azi — pe la a. 250 părăsiseră practica quartodecimană. La ea mai ținea în acele părți numai o minoritate sectară. Toată Biserica se unise în practica duminicală. Dar în sec. III Biserica făcu un pas mai departe în direcția emancipării de Sinagogă. Bisericile Asiei rămăseră iarăși în urmă, deastădată la practica duminicală. Însă nu pentru mult. Opoziția față de recenta inovație se mută în alt loc: în prefectura orientului, adică în provinciile Siriei, Mesopotamiei și-o parte din Cilicia. În frunte era Antiochia.

Ciclurile pascale introduse de Biserica în sec. III reprezentă ultima etapă în separarea de Iudei. Am arătat mai sus că la început nici Duminecii nu calculau singuri data adevărată a lui 14 Nisan, adică a lunei pline, ci se orientează după Sinagogă. Dumineca Paștilor era Dumineca ce încheia săptămâna în care Iudeii își serbau Pasca lor, adică Dumineca ce urma lui 14 Nisan, sau primei lune pline după echinocșiul de primăvară, așa cum era calculată de Iudei. Era o zi din săptămâna azimelor iudaice.

Însă acest lucru nu mai putea dăinui mult. Instrăinarea tot mai mare de Sinagogă și faptul că socotelile iudaice nu mai prezentau siguranța din vremea când templul era în ființă — Iudeii însși variau între ei în diferitele provincii după cum își acordau într'un fel sau altul Nisanul lor cu calendarul autohton, — erau motive puternice ca Biserica să-și construiască calculele proprii. Cel mai puternic argument pentru reprobara ciclului iudaic și cel mai favorizat punct în polemica cu opoziții îl forma afirmarea că Iudeii nu mai calculează exact echinocșiul și luna plină ce-i urmează; trebuie un calcul exact. Deci un interes științific. Opoziții de astăzi pot să ia aminte.

Se considera apoi și ca o umilire de-a se ținea sclavii Iudeilor. Astfel se născură în sec. III diferitele cicluri cre-

¹ Holl o. c. 222 susține că, imputarea ce o făceau creștinii Iudeilor, că nu mai calculează timpul exact, era o afirmație gratuită, însă un bun pretext pentru a se emancipa de ciclul iudaic. — În orice caz, Biserica și-a afirmat independența de Pascha iudaică.

știne în Alexandria și Roma, după cari se calcula cu ani înainte data echinocțiului și a primei lune pline — deci și-a Paștilor creștine — în mod mai precis și independent de Iudei.

Regulele după cari se determinau Paștile pe o zi anumită isvorăsc toate din două întrebări: despre raportul Paștilor cu luna plină și despre determinarea unei pline însași. La prima întrebare răspunde regula, că Paștile nu pot cădea nici când înainte de a 2-a zi — după Alexandrinii — sau a 3-a zi — după Romani, — după o lună a echinocțiului de primăvară. Dar nici după a doua lună plină. La a doua întrebare se construia un calcul complicat, care consta în a transforma într'o dată a anului solar, data primei lune pline de după echinocțiu, dată care fiind anul lunar mai scurt ca cel iulian cu $11\frac{1}{4}$ zile — cădea în fiecare an cu $11\frac{1}{4}$ zile mai repede. Cum însă în câțiva ani aceste $11\frac{1}{4}$ zile formau o distanță de timp considerabilă, prima lună plină venea mai repede de primăvară, trebuia să se intercaleze — în anul embolic — când la 2 ani, când la 3 ani, încă o lună de 30 de zile. Apoi era important să se știe, după câți ani se repetă din nou aceleași coincidențe între anumite date ale lunii pline și ale anului solar. Grupa aceasta de ani, ce se repetă cu aceleași coincidențe, era ciclu. Ciclurile acestea variau între Alexandria și Roma și chiar în ele înșiși s'au schimbat de mai multe ori, când s'a constatat ulterior că ciclul anterior nu corespunde exact coincidențelor reale, cerești.

Nu este locul aci să intru în analiza acestor cicluri. Am vrut numai să arăt mai întâi, că Biserica își calcula ciclurile sale proprii cu totul independent de Iudei, însă în strictă observare a regulii echinocțiului; și al doilea în știința — nu ca scop, ci ca mijloc — a fost doilea că mai hotărâtor în procesul de naștere și de schimbare a calculelor. În chestiunile în cari știința ne permite o cunoaștere a realității, trebuie s'o folosim, tot spre lauda lui Dumnezeu, care a creat ordinea în Univers și mintea omului.

În cazul Paștilor se intenționa să se găsească pentru comemorarea Patimilor și Învierea Mântuitorului momentul în care corpurile cerești — în regulul Univers — se află unul față de altul, într'o poziție cât mai asemănătoare

cu cea din momentul în care s'a petrecut faptul. Nimic însă nu dovedește că Biserica ar fi urmărit ca acest moment să-l plaseze după puțină în aceeași relație cu Pascha evreească, în care a fost momentul Patimilor și Învierii. Acesta din urmă ar fi fost lucrul cel mai ușor, cu mult mai ușor ca prima năzuință. Biserica a voit prin aceasta să reprezinte importanța cosmică a Mântuirii și nu relația — de caracter cu totul secundar și particular — față de tipurile legii. Realitatea nu mai e condiționată de timp. Dimpotrivă acela în condițiuni normale, trebuie să dispară la venirea realității. Paștile evreești în cazul convertirii Iudeilor n'ar mai exista astăzi. Și să nădăjduim că odată se va întâmpla.

Și-acum să urmărim tulburările ce s'au născut în sec. III din acest progres al Bisericii pe calea separării de iudaism. La a. 250 presbiterul martir Pionius din Smirna, condamnată practica quartodecimană — în înțelesul indicat mai sus — și afirmă că este poruncă dela Domnul și sfântă Predanie, ca Paștile să se serbeze în orice împrejurări, „în zilele pâinii nedospite”. Iasă așa ca comemorarea Patimei și a Învierii Domnului să fie pe primul plan. Quartodecimanii — continuă Pionius — calcă porunca Domnului ne-socotind Dumineca.

După Pionius deci, Paștile trebuiesc serbate, îndată după Pascha iudaică, în Dumineca din săptămâna azimelor, deci conform practicei Bisericii generale din sec. II. Despre determinarea „precisă” a „adevăratai” luni prime, de echinocțiu, erorile iudaice, ideile frecvente în literatura pascală a celorlalte Biserici, la Pionius nici un cuvânt. Biserica Asiei mici apăra de astădată practica duminecală în opoziție cu celelalte Biserici, sprijinindu-se tot pe Predanie, așa cum făcuse cu o jumătate de veac înainte cu practica quartodecimană. Rămăsese iarăși înapoi.

Însă ea și-a arătat și de astădată tendința ce-o anima de-a se pune de acord cu Biserica întregă. La sinodul din Niceea este numărată în rândul celor cari serbează Paștile după ciclurile independente creștine.

Ținerea mai îndelungată la Dumineca după 14 Nisan socotit de Iudei, o arată Bisericele prefecturii Orientului, cu Antiochia ca centru. Cătră ea se îndreaptă hotărârea

sinodului din Niceea, dovadă, că nu mai era vorba de Quartodecimani, pentru că de aceștia nu existaseră decât în Asia.

Discuția se mutase dela chestiunea zilei săptămânale la cea a datei lunare sau a ciclului. Deosebirea nu mai era de câteva zile între cele două moduri de-a serba Paștile, ci adesea de-o lună. Nu mai e vorba de Duminecani și Quartodecimani, ci de Echinocșiași sau Independenți și de Postiudașiți.

Din cercul celor din urmă, din Siria, iese în sec. III la iveală și Didascalia apostolilor, care în cap. 21 apără ca așezământ istoric serbarea Paștilor în Dumineca azimelor.

În ea se spune credincioșilor, ca din partea apostolilor: „Când poporul ales face Pasca, postiți, străduindu-vă să împliniți veghea, când ei au azimele. Iar Dumineca să vă bucurați. Căci se socotește păcat tot celui ce-și chinu este sufletul Dumineca. Numai la Pasca [iudaică] să poștiți, iar la 3 ore din noapte [Sâmbăta spre Dumineca] adunați-vă la un loc, creștini întru Domnul”.

Precum se vede nu e vorba de Quartodecimani, pentru că aceia se întristau cu Iudeii în 14 Nisan, ziua paștilor și se bucurau cu ei, începând cu ziua întâi a azimelor, 15 Nisan.

Cam aceleași porunci se dau într'o recensiune mai veche a Constituțiilor apostolice, născute tot în Siria, din Didascalia și alte scrieri.

De ele s'au folosit Postiudașiții din sec. IV, secta audienilor. Epifaniu a păstrat aceste argumente ale audienilor, în Panarion. În ele se zicea: „căci hotărâsc apostolii în aceeași orânduire, ca voi să nu decideți [calculul pascal], ci să faceți când fac frații voștri din tăierea împrejur, deodată cu ei să faceți”. „Căci ei hotărâsc zicând că chiar de-ar greși [în calculul pascal], nimic să nu vă pese”. Ambele citate au ascuțit de polemică împotriva Alexandrinilor, că Iudeii nu mai socotesc acum exact echinocșul și prima lună plină. Ideea e reluată de un Tricentius, într'o scriere contra Alexandrinilor, aproape cu aceleași cuvinte, și argumentată cu

¹ Panarion 70.

citatul Ps. 94, 10: „totdeauna rătăcesc cu inima”. El răspunde adecă impuțării Alexandrinilor că nu se cuvine a se orienta după calculul iudaic, fiindcă e greșit în următorul mod: N'are importanță că Iudeii rătăcesc. Ei nu rătăcesc numai acum, ci au rătăcit totdeauna, dovadă Ps. 94, 10. Cu toate acestea e necesar să-i urmăm, pentru că Mântuitorul a murit și înviat în timpul Paștilor și azimelor iudaice, așa greșite cum le-au avut totdeauna. Și adaugă ironic: „evangheliiile cari ne relatează faptul sunt scrise înainte de a ști Egiptenii de creștinism. Aceasta ironie, folosirea citatului amintit și tot modul de argumentare comun cu Didascalia și constituțiunile ni-l arată pe Tricentius ca pe un Sirian.

Lui îi răspunde Petru al Alexandriei¹ (150—312): E un non sens a afirma că toți profeții și bărbați sfinți ai Vechiului Testament și chiar Mântuitorul, au serbat Paștile greșit. Citatul amintit nu are nici o relație cu modul de a determina Pasca iudaică. El se referă la rătăcirea și neascultarea Iudeilor în gândurile și faptele lor.

Petru nu combate cu totul opinia adversarului. Ci numai o mărginește. Nu susține că Iudeii n'au greșit nici când, ci că n'au greșit până la dărâmarea templului prin Vespasian; însă de atunci, părerea contrarului e dreaptă: Iudeii greșesc în calcularea datei Paștilor, întru cât acum le serbează înainte de echinocșiu, pe când legea ordonă că trebuie serbate după echinocșiu. „Prima lună orânduită la Evrei, s'a păzit la Iudei până la dărâmarea Ierusalimului”, „iar acum o fac înainte de echinocșiu, foarte fără de grijă și greșit”, „de unde urmează că bine s'a orânduit, că Pasca trebuie săvârșită în săptămâna în care cade 14 ale primei luni după echinocșiu”. Pentru Petru e aproape sigur că ceice împlinesc acum porunca legii nu sunt Iudeii și cei care le urmează, ci Biserica creștină cu ciclurile ei exacte. Creștinii nu mai sunt îndatorați să înțeleagă poruncile legii după interpretarea celor cari s'au depărtat de ea ci, nemijlocit, în lumina învățăturilor Mântuitorului și, unde e locul potrivit, a științii.

¹ Migné P. G. 92. 73 În răspunsul acesta ni s'au păstrat și argumentele lui Tricentius.

Ideea lui Petru fu reluată peste vre-o 60 de ani de sf. Atanasie de asemenea în polemică cu un antiochean.

III. Chestiunea pascală la sinodul dela Niceea.

Când Constantin cel Mare intră în Nicomedia după biruința asupra lui Liciniu, găsi Biserica agitată de arianism și desbinată privitor la serbarea sf. Paști. Marea sărbătoare a creștinismului nu era serbată de toți creștinii în aceeași zi. În timp ce unele Biserici terminaseră postul și se bucurau la amintirea Invierii Domnului, altele se găseau în post aspru. Eusebie în *Viața lui Constantin*, III, 5 urm., scrie: „Căci exista și altă boală grea, care slăbea mult [Biserica], discordanța pe chestiunea sf. Paști. Unii susțineau că trebuie să se urmeze obiceiului iudeilor, iar alții că se cuvine a păzi momentul exact al timpului și-a nu urma celorce au rătăcit și s'au înstreinat de harul evanghelic". Pentru a soluționa aceasta chestiune și pentru a pune capăt turburării ariene, Constantin convocă sinodul dela Niceea.

Sinodul avea să soluționeze nu cearta veche — acum dispărută — între Quartodecimani și Duminecani, ci pe cea descrisă în rândurile imediat anterioare, între ceice serbau Paștile creștine totdeauna a 3-a zi după cele iudaice, și ceice le serbau în zilele determinate pe baza unui calcul independent de cel iudaic, însă strict dependent de *epochii și de prima lună plină*. Spiritul în majoritatea Bisericii era împotriva practicei, care subordona determinarea pascaliei, calculelor evreești. Practica aceasta fu numită iudaizantă, ceea ce contribuie ca mai târziu să fie confundată cu a vechilor Quartodecimani.

Din orânduirea sinodului dela Niceea privitor la Pascale s'au păstrat 2 mărturii:

- a) Scrisoarea sinodală a Bisericii din Alexandria; b) Epistola circulară a lui Constantin cel Mare către episcopi la închiderea sinodului și Duchesne mai pune alături, ca mărturie a treia, două fragmente din scrierile sf. Atanasie.
- a) În scrisoarea sinodului se aduce la cunoștință bisericilor din Egipt, că s'a pus capăt ereziei ariene și

¹ Theodoret. *Hist. Eccl. t. I, p. 8.*

schimei meșteșugăre, chestiuni de interes deosebit pentru Egipt. Despre Paști o singură propoziție la fine:

„Vă mai comunicăm vestea bună despre acordul primit la sfintele Paști; grație rugăciunilor Voastre s'a re-gulat și această chestiune. Așa că de azi înainte, toți frații noștri din *Orient*, cari mai înainte serbau Paștile cu Iudeii, le vor serba cu Romanii și cu voi și cu toți cari sunt dela început cu voi”.

Deci e condamnată practica din prefectura Orientului — Siria, Mesopotamia — nu cea veche, quartodecimană a Asiei mici. Practica aceasta e arătată în opoziție cu practica romană și alexandriană a ciclurilor independente.

b) Epistola lui Constantin¹ e cu mult mai explicită atât din punctul de vedere al preciziunilor geografice, cât și al caracterizării celor două practici.

Împăratul indică mai întâi pe scurt, soluția chestiunii ariene și apoi vine la cea a Paștilor. E cu cuvântă — zice — ca toți creștinii să serbeze sf. Paști în aceeași zi: „Apoi se discută despre sfânta zi a Paștilor și s'a părut că e frumos ca într'o singură zi să fie serbate de toți de pretutindena. Căci ce este pentru noi mai frumos și mai cuviincios decât a se serba aceasta sărbătoare, dela care am luat speranța nemuririi, de toți după aceeași rânduială”. Aceasta cu privire la unitatea în sărbătorire. Apoi trece la practica în care trebuie să se unească toți: Paștile nu trebuie să se potrivească după Iudei. Nu trebuie a rupe unitatea de dragul lor.

„Mai întâi s'a părut nevrednic a săvârși sfânta sărbătoare, urmând obiceiului Iudeilor”. „E regretabil să-i auzim cum se fălesc că fără ei creștinii n'ar ști să-și serbeze Paștile lor”. Și-apoi argumentul obicinuit: „De altfel după deicidul lor, sunt orbi și nu pot servi de conducători în nici un lucru”. „Deci nimic să ne fie nouă comun cu gloata aceea execrabilă”. Sinodul a hotărât și împăratul speră ca hotărârea sinodului se va împlini, că Bisericele cărora ea se adresează vor urma practicei comune, a orașului Roma, Italiei, Africei întregi, Egiptului, Spaniei, Galiei,

¹ Eusebie, „Vita Constantini” 3, 16 urm.

Britaniei, întregii Libii, Greciei, *diecezii Asiei*, Pontului și Ciliciei". Din *Orient* sunt numite numai unele ca fiindă practica generală.

Precum în scrisoarea sinodală, tot așa și în cea împărătească nu se vede nici o urmă că e vorba de ritul quartodeciman. Dumineca nu e în chestiune. Ceeace se condamnă e deosebirea creștinilor pe o chestiune așa de importantă, apoi aservirea la calculul iudaic.

c) Sf. Atanasie explică în două locuri motivele cari au necesitat convocarea sinodului niceean. În epistola către episcopii africani scrie (cap. 2) „Sinodul s'a adunat din cauza ereziei ariane și a Paștilor, deoarece creștinii din Siria, Cilicia și Mesopotamia se deosebeau de noi și săvârșeau (pascha) în timpul în care o săvârșesc Iudeii. Inșă grație lui Dumnezeu, s'a produs acordul precum în chestiunea credinții așa și în cea a sfintei sărbători”.

Iar în tratatul „De Synodis” cap. 5 scrie: „Sinodul din Niceea nu s'a adunat fără motiv, ci a existat urgentă trebuință și binecuvântat motiv. Căci creștinii din Siria, Cilicia și Mesopotamia erau în rătăcire în ce privește sărbătoarea Paștilor, pentru că o serbau cu Iudeii, — și cei din Siria s'au înduplecat”.

Sinodul din Niceea a dat o hotărâre în chestiunea pascală, dar deosebirea nu s'a curmat îndată.

Sinodul antiochean care depune pe Eustatie, episcopul locului (349), amenință cu excomunicarea pe cei ce nesocotesc hotărârea sinodului niceean și serbează Paștile cu Iudeii.

Sf. Ioan Hrisostom' încă în a. 387, Duminecă 31 Ian., trebui să vorbească împotriva celor ce-aveau de gând să serbeze Paștile, în dependența de calculul iudaic. Paștile creștine cădeau în 25 Aprilie, iar după calculul evreesc, în 21 Martie. Postul pentru cele din urmă începea Luni în 1 Febr. cu o zi înainte. Sf. Ioan Hrisostom apostrofează pe cei ce aveau de gând să înceapă postul a doua zi. Argumentul lor era că toată Biserica din părțile acelea a avut înainte practica lor. „Dar care este cuvântul lor, când îi muștrăm pentru aceasta? — Voi oare — zic — n'ați

¹ Homilia ad eos qui pascha jejunt, Montfaucon I, p. 606.

ținut înainte postul acesta?” „Și aceasta aud pe mulți zicând, că Paștile trebuie serbate în timpurile azimelor”. Deci evident nici aci nu-i vorba de quartodecimani; pentru că aceia n'aveau postul Paștilor și nu serbau Paștile deodată cu azimele — dela 15 Nisan înainte — ci în 14 Nisan.

Inșă Biserica oficială din *Orient* a părăsit curând practica postiuadaistă, după cum vedem din omilia lui Ioan Hrisostom și din cuvintele amintite ale sf. Atanasie. Numai persoane private mai perseverau în vechea practică. În decursul sec. al IV inșă în vremea în care Biserica oficială din părțile Siriei și Mesopotamiei se străduia să împună tuturor orânduirea dela Niceea, se ivi schisma lui Audio în Mesopotamia. Ca orice schismă, găsi în chestiunea agitată un mijloc de luptă împotriva Bisericii. Așa se explică de ce aceasta schismă se atașă așa de strâns la vechea practică a Orientului. Audio fu exilat în părțile noastre, unde își răspândi cu succes învățăturile. Dar în curând fu alungat de Atanaric.

Epifanie ne-a păstrat în Panarion toate argumentele Audienilor — reeditări din Didascalia — pentru practica lor. Despre ei scrie Epifanie¹ că voiesc să serbeze Paștile cu Iudeii, *adeică în timpul în care Iudeii serbează azima lor*. „Aceasta este — zic ei — vechea practică a Bisericii, pe care voi ați părăsit-o dela Constantin pentru a plăcea acestui împărat”.² Din pasagiile acestea rezultă că Audienii serbau Paștile în decursul azimelor iudaice, după 14 Nisan, deci nu erau Quartodecimani.

Cred că sunt îndreptățit să trag din expunerea de până aci, următoarele concluzii:

a) Sinodul dela Niceea nu poruncște nici verbal, nici principial, în fragmentele păstrate, a se serba Paștile creștine după Paștile Iudeilor.

b) Dimpotrivă, sinodul, îndreptându-și hotărârea nu împotriva Quartodecimanilor ci împotriva altora cari admiteau doar o dependență temporală a Paștilor creștine de cele iudaice, — poruncște mai vărtos a nu se

¹ Panarion Haer, 70, 9.

² E vorba evident de practica Bisericii siriene.

orienta în determinarea Paștilor creștine în nici un fel după cele iudaice.

În legătură cu această concluzie în să notez, că în nici un sinod și în nici o scriere din epoca certurilor pascale nu este exprimată ideea ce se tot repetă azi, că Paștile evreiești ar reprezenta momentul morții și cele creștine al Învierii Mântuitorului, și prin urmare ar fi necesar raportul corespunzător de succesiune între ele. Dimpotrivă la toți alexandrinii găsim ideea, că Paștile noastre au înlocuit cu totul și complet pe cele iudaice. Numai noi serbăm Paștile și în conformitate cu Legea. Paștile iudaice greșite dela dărâmare Ierusalimului numai au nici o relație cu cele dinainte, în ele nu se mai repetă exact timpul anual în care a murit și Înviat Mântuitorul. De-ar fi existat ideea, ar fi putut fi folosită măcar de contrari ca argument în polemică.

Adevărat că Holl a găsit cele două semnificații în obiceiul roman și alexandrin. Dar ele nu se bazează pe nici o mărturie obiectivă. Chiar de le-ar corăspunde un sămbure de realitate, ar urma pentru noi că, — deoarece numai Romanii mai vedeau în Paștile ebraice o urmă de simbol al morții Domnului, pe când Alexandrinii îl contopiră cu totul în momentul Învierii, — suntem datori să urmărim în simbolica noastră înaintașilor noștri întru spiritualitate și nu Romanilor.

c) Regula pozitivă unică și necondiționată impusă de sinod este, ca să se stabilească data pascală după cursul exact al timpului. Cursul exact al timpului este după regula stabilită de Alexandrinii — Dionisie c. Mare și Anatolie — și recomandată de sinod, prima lună plină după echinocșul de primăvară. Nici înainte de prima lună plină nici după ce intră a doua lună plină nu e permis să se facă Paștile

Hotărârea sf. Sinod al Bisericii ortodoxe române este singura ce se găsește astăzi întru totul în acord cu hotărârile sinodului dela Niceea.

În legătură cu aceasta se naște întrebarea: Sunt celelalte Biserici ortodoxe schismatice? Răspunsul trebuie să ne fie inspirat de duhul conciliant al Bisericii primare. Certurile pascale au finit 4 secole între Bisericile orientale.

țale. Între cele orientale și cea catolică tot timpul înainte de schisma cea mare. Și cu toate acestea, deosebirea pascală n'a provocat nici când o schismă în Biserica. Sinodul ecumenic dela Niceea însuși se folosește de termeni foarte blânzi. Impăratul Constantin e puțin mai pornit, dar nu amenințător, ci convingător prin argumente reale. Erau la el și motive economice cari dictau sărbătoarea Paștilor în aceeași zi.

Afară de aceasta sunt convins că Bisericile ortodoxe sunt însuflețite toate de intenția de-a reforma în urma calendarului și pascalia pentru a o pune în acord cu hotărârile sinodului dela Niceea. Dacă n'o fac îndată, aceasta se datorește altor piedeci, decât celor de natură dogmatică sau canonică.

Dumnezeu să lumineze mințile celorce nu înțeleg adevărul și să deschidă inimile celorce din răutăți ascunse nu vor să-l primească.

München, April, 1929.

Dr. Dumitru Stăniloae.

CUM S'A LĂCUT „UNIREA” ROMÂNILOR CU ROMA?

Urmare.

P. Sf. Episcop al Lugojului, care era de față la ședințele de Senat, în cari am vorbit dl Gh. Bogdan-Duică și eu, s'a mulțumit să-mi replice, că datele statistice, ce le a trimis Ministerului, le avea dela primăriile comunale, date sub sigil. Și a adăugat următoarele: „Eu nu m'am dus ca să storc aceste date cu bani. Voiu arăta metoadele, de care vă folosiți D-Voastră, ca să reduceți numărul real”. Dar, fiindcă se putea crede, că P. Sf. Sa aduce o acuzație, de a se fi cules datele noastre „cu bani”, am adăugat că cer dlui Ministru al Cultelor măsuri speciale, pentru a verifica cifra gr.-catolicilor din episcopia Lugojului. Cât despre „metoadele” atribuite nouă pentru reducerea numărului uniților, P. Sf. Sa — deși a vorbit la Senat după mine — ni-a rămas dator până azi cu dovezi. Tot așa nu a avut nici cel mai mic cuvânt pentru apărarea canonicului său, care în „canoniceasca” sa morală „catolică” își învăța